

УДК 373.3:81'0]:78

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Наталія Алексєєва, викладач-стажист кафедри фахових методи та інноваційних технологій у початковій школі, член національної спілки театральних діячів України, Заслужений працівник культури України, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-6655-0932

E-mail: n.d.alekseieva@udpu.edu.ua

Дослідником обґрунтовано роль та значення музики у формуванні мовленнєвого розвитку школяра, аргументовано необхідність використання сучасних музично-комп'ютерних технологій та проведено аналіз змін у мовленнєвому розвитку учнів початкової школи через їх взаємодію із музичним мистецтвом.

Автором були розроблені рекомендації з метою створення умов для розвитку лінгвістичних здібностей школярів початкових класів за рахунок покращення взаємодії із ними та відпрацювання музично-логоритмічних вправ, а також завдань, які базуються на використанні музичних комп'ютерних технологій.

Ключові слова: мовний розвиток; музичне мистецтво; музично-комп'ютерні технології; мовленнєвий розвиток; мовленнєві здібності; логоритміка; психогімнастика; танцювально-ритмічні вправи; учні початкової школи; артикуляційний апарат.

THE INFLUENCE OF MUSIC ART ON SPEECH DEVELOPMENT OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS

Natalia Alekseieva, Teacher-Probationer at the Professional Methods and Innovative Technologies in Elementary School Department, Member of National Union of Theatrical Figures of Ukraine, Merited Culture Worker of Ukraine, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-6655-0932

E-mail: n.d.alekseieva@udpu.edu.ua

The author substantiates the role and importance of music in encouraging child's speech and language development. The purpose of this article is to determine the effect of music presence in learning process, analyse the changes in speech development of elementary school students through musical interaction and justify the need for computer music technologies.

This paper highlights the importance of developing the foundational skills (reading, writing, listening, speaking) and sub-skills (grammar, stylistic, pronunciation and vocabulary) by using a wide range of music technologies. The use of computer music technologies stimulates brain function that leads to an improvement students' mental health and well-being, increasing cognitive function (concentration, attention, imagination, memory and thinking), developing important social skills.

The article defines the use of logarithmics in preparation child's breathing, an auditory analyzer and speech production system for child's speech and language activity. Logopedic rhythmic is an effective method of development of mental cognitive processes, internal sense of rhythm, gross and fine motor skills, improving coordination and the personality spheres. Logarithmics is a correctional technique,

which include speech and motor exercises, psychogymnastics and dance-rhythmic exercises. It was recommended to use this method not only in the treatment for children with speech disorders, psychomotor poverty or intellectual disability.

The author has been making recommendations aimed at creating a positive psychological microclimate, activation of cognitive activity of children, engaging in creative self-expression and exploration of their capabilities, which help to accelerate the language development.

Keywords: *language development; music art; music computer technologies; speech development; speech skills; logarithmics; psychogymnastics; dance-rhythmic exercises; elementary school students; speech production system.*

В епоху комп'ютеризації та стрімкого розвитку інформаційних технологій, переважна більшість школярів та їх батьків проводять значну частину вільного часу перед екранами гаджетів. Такий спосіб життя певною мірою обмежує безпосереднє спілкування із дитиною, що призводить до гальмування мовленнєво-комунікативного розвитку особистості. В умовах безперервного акустичного навантаження використання музичного мистецтва дозволяє частково компенсувати дію основних стрес-факторів, тим самим сприяючи відновленню психоемоційного стану школяра.

Е. Дюмонт, Е. В. Суріна, Ф. Д. Ферон, С. ван Хурен аналізують вплив музики на моторику, соціальну, когнітивну, мовну та академічну сфери розвитку дитини. Дж. ДіДоменіко визначає шляхи ефективної інтеграції музики в навчальну програму початкової школи та досліджує музику як засіб для покращення освітнього середовища. К. Н. Уайт зосередився на вивченні впливу фонові музики на мотивацію учнів, їхню поведінку та досягнення. Роботи Дж. А. Хардінг орієнтовані на виявлення зв'язку між обсягом музичного досвіду, який мають діти та їхніми мовленнєвими досягненнями у початковій школі.

М. Хаганінеад та Р. Фахандейсادی описують вплив музики на здатність мозку обробляти інформацію, а також досліджують подібність між опануванням мови та навчанням музиці. У тому ж напрямі працюють С. Єнчке, С. Коелш, А. Фредерікі, однак їхні дослідження базуються на даних ЕЕГ та МРТ, що робить результати експерименту більш математично вивіреними, точними та достовірними.

Г. Котломанітова, М. Висоцька, Л. Маленець, А. Кульбедюк, Л. Сав'як, Р. Призванська вивчають застосування логоритміки з психокорекційною та розвивальною метою у роботі як з дітьми із порушеннями мовлення, так і з нормотиповими дітьми.

Метою дослідження є аналіз змін у мовленнєвому розвитку учнів початкової школи через їх взаємодію із музичним мистецтвом та обґрунтування необхідності використання сучасних музично-комп'ютерних технологій.

Виявлено, що музика відіграла ключову роль у становленні та еволюції мови як найважливішого інструменту комунікації, адже вона поєднує важливі еволюційні функції: спілкування, згуртованість та групову координацію [7, с. 232]. Саме тому, коли дитина чує гармонійне поєднання звуків, вона підсвідомо сприймає себе частиною природного середовища, усвідомлює силу та могутність простих милозвучних акордів, а також відмічає певні зміни у своєму внутрішньому стані, які проявляються у відчутті спокою, наповненості, рівноваги.

Іранськими вченими була висунута гіпотеза про те, що дитина раннього віку сприймає мову як окремий, специфічний вид музики, оскільки кожна з них базується на акустичній інформації [8, с. 3–4]. Дитина, ще не будучи здатною вимовляти слова, має

здатність імітувати ритм, змінювати темп, гучність, висоту тону звуку. Це дозволяє зробити висновок, що музика є універсальним різновидом мови, розвиток якої залежить від національних особливостей характеру, культурного життя народу, а також закономірностей їх вербального вираження.

Юліус Левейн описував перші роки навчання у школі важливими для розвитку навичок «слухання мови, використання мови та розпізнання символів, які репрезентують мову» [6, с. 2].

Виділяють традиційні групи навичок, які є базовими для формування мовленнєвих здібностей [3, с. 184–185]:

- Читання (здатність сприйняти текст, виділити основну інформацію та логічно її осмислити);
- Письмо (здатність виразити думку за допомогою тексту);
- Аудіювання (здатність усвідомлювати зміст почутого та, на основі цього, аналізувати його);
- Говоріння (здатність точно висловити власні думки).

Використання інноваційних технологій дозволяє сформувати вище перераховані навички через відповідні практичні вправи. Наприклад, поліпшення навичок аудіювання можна досягнути шляхом прослуховування певного музичного твору з наступним виконанням творчих завдань, проходження вікторин та конкурсів. Що стосується корекції графічних навичок, ефективним рішенням буде застосування фонові музики під час виконання школярами письмових завдань [10, с. 6–7]. При формуванні навичок говоріння максимального результату можна досягнути, правильно організувавши вокально-хорову роботу. Її основними видами є спів під караоке, фонограму та відеокліп. Використання музично-ритмічних рухів дозволить посилити сприятливий ефект.

Грунтовні дослідження демонструють, що існує декілька груп здібностей, які визначають успішність оволодіння дітьми будь-якої мови (рідної та/або іноземної) [3, с. 184]:

- Фонетичні (здатність до точного звукового сприйняття та коректної вимови звуків та їх сполучень, володіння інтонаційно-виразними засобами мовлення);
- Граматичні (вибір певних граматичних зразків та конструкцій, які відповідають певній комунікативній ситуації);
- Лексичні (здатність до якісного використання словникового запасу мови; усвідомлення значення конкретного слова, здатність швидко виявляти відмінність у контексті);
- Стилїстичні (здатність до розрізнення та застосування різноманітних стилів мовлення, їх поєднання).

Важливим є розвиток вище перелічених вмінь та навичок за допомогою засобів та інструментів, які вважаються приємними та відносно простими, що заохочує використання музики у школах [6, с. 15]. Використання сучасних музично-комп'ютерних технологій дозволить покращити настрій та самопочуття, посилити когнітивні функції (концентрація, увага, уява, пам'ять), сприяти набуттю нових соціальних навичок за рахунок поліпшення мозкової активності [4].

На думку Г. Котломанітової, логоритміка – дієвий інструмент у роботі з дітьми

із мовленнєвими порушеннями (лікувально-корекційна робота), проте даний метод доцільно використовувати у масових загальноосвітніх закладах з профілактичною метою. Логопедична ритміка – система вправ, у якій поєднується рух, слово та музика для досягнення оздоровчих, корекційних цілей. Дослідниками виокремлюються декілька напрямів логоритміки [1, с. 87]:

- Мовно-рухові ігри та вправи (розвиток дихальної системи, дрібної та артикуляційної моторики);
- Танцювально-ритмічні вправи, до яких входять ігрогімнастика (дозволяє регулювати тонус м'язів) та ігроритміка (забезпечує керування рухами тіла з використанням підібраних звуків);
- Елементи психогімнастики (вираження основних емоцій та почуттів за допомогою міміки та жестів, релаксаційні вправи).

Застосування логоритмічних засобів дає змогу підготувати дихання дитини, слуховий аналізатор, органи артикуляційного апарату до мовленнєвої діяльності, покращити координацію, розвинути відчуття ритму, психічні процеси (особливо слухове сприйняття, аудіальну увагу та пам'ять), а також сфери особистості (пізнавальна, емоційно-вольова тощо).

Виявлено, що використання специфічної програми на уроці, яка об'єднує музику та діяльність (в нашому випадку, мовленнєву), значно підвищуються результати досягнень учнів за стандартизованими тестами [6, с. 5]. Пояснення цьому дала група німецьких дослідників Інституту когнітивних наук та мозку людини імені Макса Планка. Вони довели [7], що існує чітка відмінність в оволодінні лінгвістичними навиками між дітьми, які навчалися музичній грамоті та тими, хто не має відповідних знань та вмінь. Таким чином, при аналізі механізмів та закономірностей обробки музичної й лінгвістичної інформації мозком, були виявлені подібні аспекти, які ілюструють ймовірну взаємодію між мовою та музикою [4].

Надзвичайно важливо виокремлювати з дітьми основні музичні характеристики, які зустрічаються у спілкуванні: тон, ритм, висоту звуку, темп, акценти. Музика діяльність активізує зорове та слухове сприйняття, пробуджує позитивні емоції та почуття, стимулює рухову активність та зумовлює певні фізіологічні реакції організму. Крім того, застосування елементів музичного мистецтва у навчанні покращує обробку миттєвої зміни звуків та тонів, які використовуються у мовленні, що позитивно впливає на становлення фонематичного сприйняття.

Виявлено, що школярі запам'ятовують та відновлюють інформацію ефективніше, якщо можуть пов'язати її із музикою [4]. Згідно із результатами досліджень, процес оволодіння навичками читання відбуватиметься швидше та ефективніше, якщо учень почне із спроб встановлення відповідності між написаним та вимовленим, а не із правил читання [6, с. 26]. Отже, важливо дати змогу дитині самостійно виявити закономірності встановлених у мові правил та винятків, а не засвоювати їх із середовища.

Роль музики у формуванні мовленнєвого розвитку школяра виражається через основні її функції:

- Мотиваційна (стимулювання мозкової активності дитини, формування позитивного емоційного фону);
- Експресивна (вираження власних думок, переживань, досвіду);

- Виховна (передача морально-ціннісних уявлень предків);
- Розвивальна (забезпечення формування необхідних вмінь та навичок);
- Комунікативна (служить своєрідним засобом спілкування);
- Символічна (формування здатності співвідносити внутрішній зміст із зовнішньою формою предмета, його проявами в об'єктивному світі);
- Асоціативна (поєднання музики із певним досвідом);
- Сигнальна (використання певних композицій з метою привертання уваги, підказки, коли необхідно прибрати своє робоче місце, зібратися у коло або здати зошити з контрольних робіт на перевірку).

Виходячи з цього, дослідником були розроблені рекомендації з метою ефективного використання музичних засобів для розвитку мовленнєвих здібностей учнів:

- Мотивування розучування дітьми народних пісень, які представляють мову;
- Використання програм для співу у караоке, що дозволяє встановити зв'язок із звучанням слів та їх символічним записом. Таким чином покращуються навички читання, адже мозок краще сприймає та запам'ятовує вже знайому інформацію;
- Впровадження вправ, які вимагають підібрати необхідне слово замість пропущеного в пісні (з метою розширення словникового запасу);
- Прослуховування музичних творів, що сприяє формуванню навички усвідомленого та активного слухання;
- Поєднання музичних засобів із флеш-картками, буклетами та листівками з метою встановлення міцних асоціативних зв'язків із певною темою чи новим словом;
- Використання музичних (інтерактивних) книжок, які дозволяють засвоїти абетку, навчитися чіткій вимові звуків, стимулювати сенсорний розвиток дитини;
- Адаптація пісень до певних тем чи понять, які вивчаються;
- Залучення школярів до створення театралізованих вистав та сценок із музичним супроводом;
- Створення аудіозаписів виконаних дітьми пісень та/або відеозаписів коротких постановок, що дозволить дітям при їх відтворенні зробити відповідні висновки;
- Впровадження музичних вправ на розвиток дикції та артикуляції;
- Використання дитячих пісень, при відтворенні яких думка різко обривається, що дозволяє дітям застосувати навички уважності, активного слухання, креативного мислення з метою закінчення речення. Таким чином, тренуються навички аудіювання та говоріння, а також усі групи здібностей: фонетичні, граматичні, лексичні, стилістичні;
- Створення дітьми простих римованих рядків, які поєднуються із легкою для запам'ятовування мелодією, що стимулює розвиток творчості, креативності та фантазії;
- Врахування вподобань дітей, що визначатиме їх настрій та мотивацію до навчання.

Перелічені рекомендації мають на меті створити позитивний психологічний мікроклімат, активізувати пізнавальну діяльність учнів, залучити їх до творчого самовираження та дослідження власних можливостей, що істотно прискорює мовленнєвий розвиток дитини.

Результати дослідження демонструють зв'язок між рівнем музичного досвіду та розвитком мовленнєвих навичок дитини початкової школи. Низка досліджень доводить існування спільної основи, на якій базується розвиток музичних та лінгвістичних здібностей, що дає підстави стверджувати про взаємний вплив цих засобів на аудіальний розвиток дитини.

Досвід викладачів низки державних шкіл США доводить, що поєднання комп'ютерно-музичних технологій із спеціально розробленою програмою дозволяє підвищити ефективність діяльності дитини, що підтверджується низкою стандартизованих тестів.

Використання музичних засобів у навчанні забезпечує виконання ряду функцій: мотиваційна, експресивна, виховна, розвивальна, комунікативна, символічна, асоціативна, сигнальна. На основі виявлених функцій, автором розроблено ряд рекомендацій щодо створення умов для розвитку лінгвістичних здібностей школярів початкових класів за рахунок покращення взаємодії із ними та відпрацювання музично-логічних вправ.

Дана стаття не вичерпує всіх аспектів питання дослідження розвивального потенціалу музичного мистецтва в процесі формування мовленнєвої компетенції учнів початкової школи. Подальші наукові пошуки можуть бути направлені на пошук нових форм та методів використання музикотерапевтичної практики для дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку внаслідок військового конфлікту та складних обставин життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Котломанітова Г. О. Упровадження логоритміки в інклюзивне освітнє середовище початкової школи. *Теоретична і дидактична філологія. Серія «педагогіка»*. 2018. Вип. 27. С. 84–93. URL: <https://tdp-journal.com/index.php/journal/article/view/19/11> (дата звернення: 15.10.2022).
2. Теряєва Л. А., Італьяно М. Мультимедійні технології – засіб ефективності сучасного уроку мистецтва. *Компетентнісне спрямування дошкільної та початкової освіти в умовах нової української школи*, 2020. С. 221–225. URL: <http://conf.kubg.edu.ua/index.php/courses/ksdpounush/paper/viewFile/323/317> (дата звернення: 19.10.2022).
3. Щур Н. М. Структура та зміст здібностей до вивчення іноземної мови. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. Вип. 194. С. 183–190.
4. DiDomenico J. Effective Integration of Music in the Elementary School Classroom. i.e.: inquiry in education. 2017. Vol. 9, Issue 2, Article 4. URL: <https://digitalcommons.nl.edu/ie/vol9/iss2/4> (дата звернення: 12.10.2022).
5. Dumont E., Syurina E. V., Feron F. J. M. et al. Music interventions and child development: A critical review and further directions. *Frontiers in Psychology*. 2017. Vol. 8, Article 1694. Doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01694>
6. Harding J. A. The relationship between music and language achievement in early childhood. 1989. URL: <https://scholarworks.montana.edu/xmlui/bitstream/handle/1/6906/31762101081949.pdf;sequence=1> (дата звернення: 15.10.2022).
7. Jentschke S., Koelsch S. & Friederici A. D. Investigating the relationship of music and language in children: influences of musical training and language impairment. *Annals of the New York Academy of Sciences*. 2005, Article 1060, 231–242. Doi: <https://doi.org/10.1196/annals.1360.016>
8. Khaghaninejad M. S. & Fahandejsaadi R. Music and language learning. *Shiraz University Publications*,

- Inc. 2016. Doi: https://doi.org/10.1007/springerreference_301946
9. Said P. M. & Abramides D. V. M. Effect of music education on the promotion of school performance in children. *Communication Disorders, Audiology and Swallowing*. 2020. 32(1). 1–7. Doi: <https://doi.org/10.1590/2317-1782/20192018144>
 10. White K.N. The Effects of Background Music in the Classroom on the Productivity, Motivation, and Behavior of Fourth Grade Students. Online Submission. *Columbia College Press*. 2007. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED522618.pdf> (дата звернення: 17.10.2022).

REFERENCES

1. Kotlomanitova, G. O. (2018). Uprovadzenia logorytmiky v inkluzyvne osvittnje seredovyshe pochatkovoї shkoly. *Teoretychna i dydaktychna philologia. Seria «pedagogika», issue 27, 84–93* [in Ukrainian].
2. Teriaeva, L. A., Italiano, M. (2020). Multymedijni tehnologii – zasib ephektivnosti sychasnoho uroku mystetstva. *Kompetentnisne spriamuvannia doshkilnoi ta pochatkovoї osvity v umovah novoi ukrainskoї shkoly, 221–225* [in Ukrainian].
3. Shchur, N. M. (2021). Struktura ta zmist zdibnostei do vyvchennia inozemnoi movy. *Naukovi zapysky, Vol. 194, 183–190* [in Ukrainian].
4. DiDomenico, J. (2017). Effective Integration of Music in the Elementary School Classroom. i.e.: inquiry in education. *Vol. 9, issue 2, Article 4*. URL: <https://digitalcommons.nl.edu/ie/vol9/iss2/4>
5. Dumont, E., Syurina, E. V., Feron, F. J. M. et al. (2017). Music interventions and child development: A critical review and further directions. *Frontiers in Psychology, Vol. 8, art. 1694*. Doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01694>
6. Harding, J. A. (1989). The relationship between music and language achievement in early childhood. URL: <https://scholarworks.montana.edu/xmlui/bitstream/handle/1/6906/31762101081949.pdf;sequence=1>
7. Jentschke, S., Koelsch, S., & Friederici, A. D. (2005). Investigating the relationship of music and language in children: influences of musical training and language impairment. *Annals of the New York Academy of Sciences, art. 1060, 231–242*. Doi: <https://doi.org/10.1196/annals.1360.016>
8. Khaghaninejad, M. S., & Fahandejsaadi, R. (2016). Music and language learning. Shiraz University Publications, Inc. Doi: https://doi.org/10.1007/springerreference_301946
9. Said, P. M., & Abramides, D. V. M. (2020). Effect of music education on the promotion of school performance in children. *Communication Disorders, Audiology and Swallowing, Vol. 32, 1, 1–7*. Doi: <https://doi.org/10.1590/2317-1782/20192018144>
10. White, K. N. (2007). The Effects of Background Music in the Classroom on the Productivity, Motivation, and Behavior of Fourth Grade Students. Online Submission. *Columbia College Press*. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED522618.pdf>